

Foneetikast ja foneetikuks kujunemisest

Intervjuu Pärtel Lippusega

24. märtsil 2026 pidas Tartu Ülikooli aulas oma inauguratsiooniloengu¹ Tartu Ülikooli eesti foneetika professor Pärtel Lippus, esimene foneetika professor Eestis ja esimene eestlasest foneetika professor pärast Ilse Lehistet. Inauguratsiooniloengu eel, professor Lippuse sünnipäeval 20. märtsil vestles temaga foneetikast ja foneetikuks kujunemise teest tema doktorant Katrin Leppik.

- **Palju õnne sünnipäevaks! Kuidas sa keeleteaduse juurde jõudsid? Kas vanemate karjäärivalikud on sind mõjutanud?**

Eks iga inimene valib ise oma tee, aga ma olen tegelikult ikka väga palju oma ema jälgedes käinud. Mu ema oli muusikateadlane, pärast konservatooriumi, praeguse Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia lõpetamist läks ta aspirantuuri toonasesse Keele ja Kirjanduse Instituudi (Eesti Keele Instituudi) foneetikalaborisse, kus ta tegeles rahvamuusika akustilise uurimisega. Sinna sattus ta tänu Mart Rimmelile, kellel olid interdistsiplinaarsed huvid, ja samamoodi jõudis sinna laborisse mõni aasta hiljem ka muusikateadlane Jaan Ross.

Kui ma hakkasin ülikooli astuma, siis jõudsin ise selgusele, et mind huvitab keeleteadus. See ei olnud otseselt sellepärast, et mu ema oli EKIs töötanud. Ega ma tegelikult väga hästi ei kujutanud ette, mis see

¹ Piduliku inauguratsiooniloengu eesmärk on anda ülikooli uuele professorile võimalus tutvustada ennast, oma eriala ja teadusteemat. Inauguratsiooniloengu peab professor oma esimese tööaasta jooksul kas ülikooli aulas või muuseumi valges saalis. Vt lähemalt <https://ut.ee/et/sisu/inauguratsiooniloengud>

Pärtel Lippus vastilmunud õpikut „Akustilised meetodid foneetikas: kõneanalüüs programmiga Praat“ lehitsemas. Foto: Katrin Leppik

PÄRTEL LIPPUS
eesti foneetika professor
(Tartu Ülikool)

Uurimisteemad

- eesti keele välde ja rõhk,
- multimodaalsus (liigutuste ja kõne seosed),
- üllatusküsimumuste prosoodia,
- prosoodiliste tunnuste sotsio-foneetiline varieerumine

Olulisemad projektid

- „Liigutustest kõneni: suulise eesti keele multimodaalne analüüs“
- „Suuline eesti keel arvudes“ I ja II
- „Üllatusküsimumuste prosoodia ja infostruktuur eesti keeles võrreldes muude keeltega“ ning „Üllatusküsimumuste taju ja semantika eesti keeles“
- „Eesti keele spontaanse kõne foneetilise korpuse arendused“ I, II ja III
- „Mobiilirakendus eesti keele hääduse treenimiseks“ (SayEst)

keeleteadus on. Tegelikult tegin ma selle valiku pigem tänu oma eesti keele õpetajale. Mul oli gümnaasiumis väga hea eesti keele õpetaja Anneli Oidsalu, kes nagu avas mu silmad. Mul tekkis kooliajal keeleteemalisi küsimusi, millele ta oskas huvitavalt vastata. Kuskil üheteistkümnendas klassis sain ma aru, et keeleteadus võiks olla see, mida minna ülikooli õppima. Ülikoolis õppides ma avastasin, et see kõik on väga lähedane sellele, millega mu ema on tegelenud.

See, kuidas ma foneetikani jõudsin, oli jällegi mõnes mõttes mu ema soovitus. Ta teadis, et Karl Pajusalu oli aasta Philadelphias Labovi laboris olnud² ja on värskest Turu Ülikoolis doktorikraadi kaitsnud ja ta soovitas mul Karliga rääkima minna. Karl aga saatis mu esimesel korral tagasi, sest ma ei olnud veel foneetika ja murrete kursuseid võtnud. Siis ma unustasin selle vahepeal ära, aga üks võrdlemisi juhuslik kohtumine sai siin määravaks. Sel ajal ei olnud igapähe kodu internetti, nii et loengute vahepeal ma käisin arvutiklassides meili vaatamas.

Ja siis ühel päeval, kui olin teel Lossi tänava õppehoone arvutiklassi, tulid mulle trepil vastu Karl Pajusalu ja Jaan Ross ja ütlesid, et noh, vaata kui tore, sinust me just rääkisime, et vot nüüd võtad selle foneetika teema, foneetikuid on väga vaja, ja siis see otsustatud saigi.

- **1987. aastal toimus Tallinnas ICPHS (*International Congress of Phonetic Sciences*), mille korraldajate hulgas oli ka su ema. Mis mälestused sul sellest konverentsist on?**

Jah, ma saan eputada sellega, et minu esimene foneetikakongressil osalemine oli juba 1987. aastal. Aga mis ma sellest mäletan? Ma olin siis seitsmeaastane ja käisin kaasas sellel ekskursioonil, mida korraldati

² Sellest, mida täpsemalt professor Karl Pajusalu USAs William Labovi laboris tegi, saab lähemalt lugeda Oma Keeles 1/2023 ilmunud intervjuust: https://www.emakeeleselts.ee/wp-content/uploads/2023/04/intervjuu_ok_2023_1-1.pdf

Lahemaa rahvusparki. See oli selline suur väljasõit, palju busse, käidi Viitna kõrtsis söömas ja lõpuks Palmse mõisapargis oli suur simman.

Selle konverentsi jaoks oli tellitud palju meeneid. Oli kleepekaid, siis oli selline riidedena kott, neid kotte ma kasutasin palju sussikottidena koolis, ja konverentsi plakatid. Üks neist plakatitest on hõbedane foto huultest, seal on palju erineva säriajaga sama kaadrit. Neid plakateid oli väga palju trükitud ja kuna koolis pidi õpikuid pakkima, siis vist terve kooli ajal ma pakkisin oma õpikud nende plakatite sisse.

- **Sa oled kolmanda põlve professor, lisaks su emale oli ka su vanaisa muusikaakadeemia professor. Kas professoriks saamine on olnud su kindel soov või on see olnud lihtsalt asjade kokkulangemine?**

Noh, kui nii naljatades veel rääkida, siis ma mäletan, kui ma olin just ülikooli astunud, siis ühel sugulaste sünnipäeval pika laua taga mu vanatädi niimoodi lõõpis ja osatas, et noh, läksid seda keeleteadust õppima, et mis siis sinust saab. Ise ta oli inglise keele õpetaja ja tõlkija olnud, nii et ta pidanuks hästi teadma, mida see eriala endast kujutab. Aga ma ei osanud midagi vastata talle ja ta ei jätnud mind kuidagi ka rahule ja siis ma ütlesin, et professoriks hakkan. Siis ta jäi rahule. Aga ei, see professoriks saamine otseselt ei ole kunagi olnud see, mille pärast ma midagi teen.

- **Sa kirjutasid oma doktoritöö vältest ja sinu inauguratsiooniloeng on samuti vältest. Mis sind vältte juures paelub?**

Oma õpingute alguses ma tegelikult välteteema välistasin täielikult. Sel ajal oli vist Keeles ja Kirjanduses debatt vältte teemal, kus vanema põlve

Olulisi teoseid

- „Akustilised meetodid foneetikas: kõneanalüüs programmiga Praat“ (2026)
- „Korpused lingvistilises uurimistöös. Praktiline käsiraamat“ (2026) (kaasautorid Maarja-Liisa Piilvik, Kadri Muischnek, Liina Lindström, Ann Veismann, Jane Padrik, Eleri Aedmaa, Jelena Kallas, Kristina Koppel, Margit Langemets, Siim Orasmaa, Peeter Tinitis, Joshua Wilbur)
- „Eesti keele hääldus“ (2017) (kaasautorid Eva Liina Asu, Karl Pajusalu, Pire Teras)
- Doktoritöö „The acoustic features and perception of the Estonian quantity system (Eesti vältte akustilised tunnused ja tajuj)“ (2011)

Teadusorganisatsiooniline ja -administratiivne tegevus

- Ajakirja Phonetica kaastoimetaja (alates 2025)
- Rahvusvahelise foneetikaühingu (IPA) liige (alates 2023)
- Eesti ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakirja toimetaja (alates 2021)
- Eesti Digitaalhumanitaaria Seltsi liige (alates 2016)
- Rahvusvahelise kõnekommunikatsiooni assotsiatsiooni (ISCA) kõneprosoodia huvigrupi (SPRO-SIG) liige (alates 2006)

uurijad jõuliselt oma seisukohti esitasid ja mulle tundus, et ma ei taha selle kemplemisega tegeleda. Oma bakalaureusetöös uurisin ma *vä*-küsimusi ja vokaalide redutseerumist ning magistritöö tegin võru afrikaatidest. Need mõlemad teemad olid Karl Pajusalu välja pakutud. Doktoritöö teemaks oli algselt „Prosoodiline sõna eesti keeles“, mis oli vältega seotud, aga kust see teema täpselt tuli, seda ma ausalt öeldes ei mäleta. Puhtal kujul välteuurimuseks kujunes see kuidagi protsessi käigus.

Inauguratsiooniloengu otsustasin ma vältest teha, kuna olen sellega kõige rohkem tegelenud³. Mis mind selle juures paelub või mis välte huvitavaks teeb, on eesti keele fonoloogilise või foneetilise süsteemi läbipõimutus vältest. Vältel on kombitsad ka teistel tasanditel. Meil on väga suured ja produktiivsed muutkonnad, kus genitiivi ja partitiivi eristab välde, väga sageli ainult välde. Lisaks on välte ortograafia veel omaette teema, väga üksikutes kohtades eristab ortograafia teist ja kolmandat väldet, ainult klusiilide puhul. Välde on väga oluline keelesüsteemi osa, emakeelsete kõnelejatena me eristame seda eksimatult, isegi kui me ei oska seda metatasandil võib-olla analüüsida.

- **Kas väldet on nüüdseks piisavalt uuritud?**

Ei, seal on aspekte, mida me ikkagi ei tea. Me oleme tegelenud põhiliselt kahesilbiliste sõnadega, sest välte domeen on kaks silpi, aga me ei tea, mis toimub pikemates sõnades, kus on ka teine kõnetakt. Üldiselt eeldatakse, et ka kaasrõhutaktis toimib välde samamoodi nagu pearõhutaktis, aga uurinud on seda ainult üksikud tööd, mis on andnud vastakaid tulemusi. Keele omandamise, nii esimese kui ka teise keele kontekstis on ka väldet vähe uuritud. Eriti vähe on uuritud just välte omandamist esimese keele omandamisel.

- **Mõeldes eesti foneetika peale laiemalt, mis meil siin veel on uurimata?**

Uurimata asju on nii palju, et neid on raske üles loetleda. Neid asju, mida on uuritud, pole ju ka läbi ja lõhki uuritud. Näiteks igasugused intonatsiooni teemad vajaksid põhjalikku käsitlemist. On ka segmentaalseid teemasid, mida ei ole väga põhjalikult uuritud, näiteks vokaalide

³ Pärtel Lippuse inauguratsiooniloengut saab järelle vaadata UTTVst: <https://uttv.ee/naita?id=41658>

TÜ eesti foneetika professori Pärtel Lippuse inauguratsiooniloeng „Need kolm vädet on meil toredad, aga kuidas see maailmale oluline on?“ 24.03.2026. Foto: Andres Tennus

redutseerimine või *õ* asukoht vokaalisüsteemis. Hetkel meil on ikkagi väga üksikud konkreetsed uurimused, millele võime toetuda. Spontaanse kõne põhjalikumat analüüsi oleks kindlasti vaja ja ka diftongide kohta oleks vaja süstemaatilisemat uurimust.

- **Me istume sinuga praegu foneetikalaboris, sinu selja taga on silma-seire masin, minu kõrval on elektromagnetartikuloograaf. Kust on tekkinud sinu tehnikahuvi?**

Need masinad on ju toredad. Foneetika on traditsiooniliselt olnud üks keeleteaduse empiirilisemaid ja eksperimentaalsemaid harusid, nii et foneetika uurimisel on kasutatud masinaid kas akustilise signaali või artikulaatorsete liigutuste mõõtmiseks ka Eestis juba üle saja aasta. Kui varem on olnud foneetika uurimismeetodid väga erinevad ülejäänud keeleteadusest, siis tänapäeval on õnneks ülejäänud keeleteadus muutunud järjest empiirilisemaks, nii et foneetika on, mulle tundub, keeleteaduse sees vähem marginaalne. Nii on suur osa ka meie

foneetikalabori kasutajatest kolleegid, kes ei pea end foneetikuks, aga uurivad silmaseire ning lugemis- ja kuulamiskatsetega erinevaid keeletöötamise aspekte. Meil on väga tihe koostöö psühholoogia instituudiga, kus professor Kairi Kreegipuu tööruhuga uurime eesti vältetaju EEGga. Meil on praegu ka käsil EEG seadmete hankimine oma laborisse.

- **Kui sa saaksid uurida midagi lihtsalt huvi pärast ja sul ei oleks mingeid praktilisi või materiaalseid piiranguid, siis mida sa uuriksid?**

Aga ma teengi seda. Põhiline probleem tegelikult on see, et ma olen nii killustatud enda huvidega, mul on liiga palju erinevaid asju, mis on natuke ootel. Mul on hetkel käsil multimodaalsuse projekt, samas me oleme taotlemas eesti prosodia omandamise projekti, mis mind samuti huvitab. Käriseva hääle ja häälelaadi eri aspektid pakuvad mulle huvi, aga ma ei ole jõudnud sellega süvitsi minna ja see on sahtlis ootamas. Põnev on ka sotsiofoneetiline varieerumine, st kes kellega räägib ja kuidas see, kellega me räägime, mõjutab seda, kuidas me räägime. Vältega seoses on ka neid teemasid, mis on ootel, näiteks üks kümme aastat tagasi tehtud silmaseirekatse, millest me oleme jõudnud avaldada ühe konverentsiartikli.

Killustatusega seoses on veel üks asi, mida ma olen rahvusvaheliste projektide ja koostööde käigus õppinud – kui mujal maailmas on ühe teema jaoks suured uurimisrühmad, siis meie siin tegeleme korraga kõigega. Meid on lihtsalt nii vähe ja see on Eesti teaduse probleem. Aga üldiselt me Eestis oleme keeleteaduses väga heal tasemel.

OK